

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.431

DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i4\(29\).404](https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i4(29).404)**А. В. Андрушко***orcid.org/0000-0002-7735-7898**кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри кримінального права і процесу
Ужгородського національного університету***КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ,
ВЧИНЕНОЇ З МЕТОЮ ПРИМУСОВОГО ВТЯГНЕННЯ В ЗАЙНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ**

Серед форм експлуатації людини, перерахованих у ч. 1 примітки до ст. 149 Кримінального кодексу (далі – КК) України, значиться й примусове втягнення у зайняття жебрацтвом. Вказівка на цю форму експлуатації людини з'явилась у зазначеній примітці щойно 6 вересня 2018 р., коли Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами». Зрозуміло, однак, що й до того часу така форма експлуатації на практиці існувала, але розцінювалась не як окрема форма експлуатації, а як різновид примусової праці.

Кримінологічні аспекти торгівлі людьми розглядалися В.С. Батиргареевою, М.Г. Вербенським, В.В. Голіною, Н.О. Гуторовою, Т.А. Денисовою, Г.П. Жаровською, В.О. Іващенко, К.Б. Левченко, О.В. Лисодедом, О.В. Наден, А.М. Орлеаном, Ю.В. Раковською, Н.В. Сметаніною та іншими дослідниками. Утім, доводиться констатувати, що наявні публікації з даної проблематики присвячені передусім торгівлі людьми, вчиненій з метою сексуальної і трудової експлуатації. Проблемі торгівлі людьми, вчиненій з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, у кримінологічній літературі приділяється недостатньо уваги. Тому мета цієї статті – на підставі аналізу емпіричної бази надати кримінологічну характеристику торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом.

Аналіз доступної емпіричної бази (матеріалів 300 кримінальних справ (проваджень), розглянутих судами України за період з 2010 по 2019 рік) засвідчує, що примусове втягнення у зайняття жебрацтвом – третя за поширеністю (після сексуальної і трудової) форма експлуатації людини серед тих, на які законодавець вказує у ч. 1 примітки до ст. 149 КК України. При цьому зауважимо, що кількісна різниця між зафіксованими

фактами експлуатації у формі примусової праці та у формі примусового втягнення у зайняття жебрацтвом є мінімальною: 20 і 19 виявлених випадків відповідно.

Частина випадків торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, поза сумнівом, залишається латентною. Проведене дослідження засвідчує, що деякі потерпілі не заявляють у правоохоронні органи про те, що стали жертвою торгівлі людьми, оскільки не вірять, що правоохоронці зможуть їм допомогти (тим більше, якщо стали жертвою експлуатації за кордоном), іноді ж побоюються реалізації висловлених стосовно них погроз, якщо повідомлять комусь про те, що змушені були жебракувати. Необхідно брати до уваги й інші фактори латентності, серед яких важливе місце посідає інертність жертв, пов'язана, зокрема, з низьким рівнем освіти та правової свідомості, зловживанням алкоголем, відсутністю визначеного місця проживання, інвалідністю тощо. У матеріалах кримінальних проваджень трапляються відомості про те, що потерпілі не бажали звертатися до правоохоронних органів, до цього їх спонукали родичі, друзі чи й самі правоохоронці. Так, наприклад, один із потерпілих від розглядуваного посягання під час судового засідання підкреслив, що «в міліцію він сам не бажав звертатися, працівники міліції самі до нього додому приїхали й сказали, щоб він написав заяву» [1]. Аналіз емпіричної бази засвідчує, що абсолютна більшість жертв цього злочину переймається не покаранням своїх кривдників, а, в кращому разі, відшкодуванням завданої їм шкоди. Нерідко ж, отримавши певну компенсацію ще на етапі досудового розслідування, потерпілі заявляють, що не мають жодних претензій до винних, просять суд не притягати останніх до кримінальної відповідальності.

На підставі вивчення матеріалів 19 кримінальних проваджень розглянемо особливості особи

злочинця, що вчиняє торгівлю людьми з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом. Всього автором узагальнено дані, що стосуються 25 засуджених за вказане посягання.

Аналіз доступної емпіричної бази засвідчує, що кількість засуджених за цей злочин чоловіків та жінок є майже однаковою – 52% і 48% відповідно. Слід, однак, мати на увазі, що майже половина (5 із 12) випадків вчинення розглядуваного діяння жінками – торгівля матерями своїми дітьми задля експлуатації останніх іншими особами.

Вік засуджених за торгівлю людьми, вчинену з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, у процентному відношенні розподілився так: до 24 років – 0%, 25–29 років – 24%, 30–39 років – 44%, 40–49 років – 24%, понад 50 років – 8%. Таким чином, при вчиненні розглядуваного посягання найбільш кримінально активними є особи у віці від 30 до 39 років; скоєння аналізованого діяння не є характерним для неповнолітніх та осіб у віці до 25 років.

Інформація про освітній рівень засуджених за цей злочин, на жаль, не завжди наявна в матеріалах кримінальних проваджень. Відповідні дані вдалося отримати лише стосовно 64% засуджених. Серед цих осіб найбільше тих, хто мав повну загальну середню освіту, – 37,5%. При цьому четверо (25%) з шести засуджених із повною загальною середньою освітою – матері, які торгували своїми дітьми. У чотирьох (25%) осіб була відсутня будь-яка освіта, ще четверо (25%) мали неповну середню освіту. Лише двоє (12,5%) засуджених мали середню спеціальну освіту. Таким чином, можемо констатувати низький рівень освіти осіб, які вчинили розглядуваний злочин (до речі, найнижчий серед тих, хто вчинив торгівлю людьми). Даний факт не дивує, зважаючи на примітивність поглядів осіб, котрі зважились на цей злочин, їхню низьку культуру тощо.

Аналіз емпіричної бази засвідчує, що абсолютна більшість (88%) засуджених за розглядуваний злочин ніде не працювала, 8% на момент його вчинення були найманими працівниками, 4% – пенсіонерами. Зауважимо також, що 16% осіб до моменту засудження за цей злочин самі займалися жебракуванням.

Серед засуджених за торгівлю людьми, вчинену з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, 56% перебували в офіційних чи фактичних шлюбних відносинах, 44% не перебували у шлюбі. 72% осіб, які вчинили даний злочин, мали на утриманні неповнолітніх дітей. При цьому, як зазначалося вище, розглядуване діяння інколи вчиняється матерями стосовно своїх дітей.

Певний інтерес становлять дані, які стосуються громадянства засуджених за торгівлю людьми, вчинену з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом. Аналіз емпіричної бази засвідчив,

що 84% осіб, які вчинили вказаний злочин, були громадянами України. 16% засуджених за розглядуване посягання були громадянами Республіки Молдова.

Суттєвими особливостями характеризується національний склад засуджених за торгівлю людьми, вчинену з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом. Серед цих осіб українці становлять лише 24%. Решта – цигани (40%), молдовани (32%) та росіяни (4%). Отже, вчинення торгівлі людьми з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом властиве насамперед особам циганської та молдовської національності. При цьому є підстави вважати, що більшість осіб, які у процесуальних документах фігурують як молдовани, насправді є циганами (такий висновок можна зробити, зокрема, з огляду на місце їхнього народження у населених пунктах Республіки Молдова, в яких переважну частину населення складають роми, а також зважаючи на покази потерпілих, які своїх кривдників прямо називали циганами). Підкреслимо, що зазначена особливість характерна лише для цієї форми експлуатації, адже переважна більшість засуджених за торгівлю людьми, вчинену з метою сексуальної чи трудової експлуатації, – українці.

Серед засуджених за розглядуваний злочин 56% – мешканці міст, 36% – жителі сіл, 8% – селищ міського типу.

Абсолютна більшість осіб на момент вчинення ними цього злочину не страждали на психічні розлади. У кількох осіб певні аномалії психіки було діагностовано, однак вони все ж зберігали здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними. Один із засуджених за торгівлю людьми, вчинену з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, стосовно якого амбулаторна судово-психіатрична експертиза засвідчила, що на момент вчинення злочину він виявляв ознаки помірної розумової відсталості, був визнаний судом обмежено осудним [1].

Аналіз емпіричної бази засвідчує, що зловживання алкоголем не характерне для досліджуваної категорії осіб. Один із засуджених, однак, перебував на обліку у нарколога через вживання ним невстановлених речовин [2].

Торгівля людьми з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом у переважній більшості (60%) випадків вчиняється групою осіб за попередньою змовою. Разом із тим нерідко (40%) має місце й одноосібне вчинення аналізованого злочину¹. Зауважимо, що половина відповідних фактів стосується торгівлі матерями своїми дітьми. Жодного випадку вчинення даного злочину

¹ У зв'язку з цим здивування викликають твердження окремих дослідників про те, що «ніхто не займається вчиненням цих злочинів самостійно – торгівля людьми вчиняється виключно злочинними групами» [3, с. 48].

у складі організованої групи під час вивчення матеріалів кримінальних проваджень не зафіксовано.

В матеріалах одного з кримінальних проваджень вказувалось, що двоє співучасників, які діяли на території Республіки Польща, затримані польськими правоохоронцями і відповідне провадження перебуває на розгляді польського суду [4]. Доводиться констатувати, що це радше виняток, аніж правило: співучасники даного злочину, котрі діють на території іншої країни, до кримінальної відповідальності притягаються рідко.

Поміж осіб, засуджених за торгівлю людьми, вчинену з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, непогашену або незняту судимість мали лише п'ятеро (20%). Таким чином, абсолютна більшість (80%) осіб на момент вчинення вказаного злочину судимості не мала.

Серед раніше засуджених троє осіб мали одну судимість, одна особа – дві судимості, ще одна – п'ять судимостей. Попередні судимості в більшості випадків отримані за корисливі злочини проти власності (зокрема, за крадіжки, грабежі та розбої). З-поміж інших раніше вчинених злочинів – діяння, передбачені ст.ст. 122, 198, 286, 296, 301 КК України. Жодна особа за торгівлю людьми раніше засуджена не була. Варто, однак, зауважити, що чоловік, засуджений за ч. 2 ст. 286 КК України, за даними суду, «вчинив ДТП, унаслідок якого загинув інвалід, якого він віз на жебракування, що підтверджує, що В. протягом тривалого часу експлуатує інвалідів, примушуючи їх до жебракування» [5]. Чому цьому раніше засудженому інкримінували лише порушення правил безпеки дорожнього руху – залишається лише здогадуватись.

Засудженим за торгівлю людьми, вчинену з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, суди призначали покарання у виді позбавлення волі на такі строки: 3 роки – 2 особам (8%), 3 роки 6 місяців – 1 особі (4%), 4 роки – 3 особам (12%), 5 років – 16 особам (64%), 6 років – 2 особам (8%), 9 років – 1 особі (4%). Лише одній особі суд призначив додаткове покарання у виді конфіскації майна. Більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, суди призначили 10 особам (40%). До реального відбування покарання засуджені тільки 6 осіб (24%), звільнені від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України) 18 осіб (72%). Ще одна особа звільнена від відбування покарання на підставі ст. 79 КК України. Таким чином, до реального відбування покарання за розглядуваний злочин суди засуджують лише кожного четвертого винного. Доводиться констатувати, що в ряді випадків звільнення особи від відбування покарання з випробуванням було явно необґрунтованим. Так, наприклад, Немирівський районний суд Вінницької області вказав, що, приймаючи відповідне рішення, він виходив з того,

що обвинувачений раніше не судимий та посередньо (!) характеризується за місцем проживання [6]. Як видається, наведені аргументи аж ніяк недостатні для прийняття такого рішення.

Аналіз емпіричної бази дозволяє виокремити морально-психологічні риси, притаманні особам, які вчиняють розглядуване посягання: прагнення до наживи й забезпечення власного благополуччя будь-якою ціною, в тому числі шляхом експлуатації інших людей, егоцентризм, цинізм, емоційна холодність, нездатність співпереживати. Таким особам притаманні також підприємливість, енергійність, цілеспрямованість, організаторські здібності, вміння переконувати інших, у тому числі шляхом обману.

На підставі викладеного можемо розробити кримінологічний портрет особи злочинця, який вчиняє торгівлю людьми з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом: це раніше не судимий (80%) чоловік (52%), громадянин України (84%), ромської національності (40%), у віці 30–39 років (63,9%), з низьким рівнем освіти, що ніде не працює (88%), перебуває в офіційних чи фактичних шлюбних відносинах (56%), якому притаманні такі негативні риси, як прагнення до наживи й забезпечення власного благополуччя будь-якою ціною, егоцентризм, цинізм, емоційна холодність, нездатність співпереживати, а також підприємливість, енергійність, цілеспрямованість, організаторські здібності, вміння переконувати інших.

На підставі аналізу матеріалів 19 кримінальних проваджень розглянемо також характерні особливості жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом. Автором узагальнено дані, що стосуються 49 потерпілих від вказаного посягання.

Серед жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, кількість осіб чоловічої та жіночої статі є майже однаковою – 49% та 51% відповідно.

Розподіл потерпілих від розглядуваного злочину залежно від їхнього віку виглядає таким чином: до 18 років – 24,5%, від 18 до 30 років – 34,7%, від 30 до 40 років – 22,4%, від 40 до 50 років – 12,2%, понад 50 років – 6,1%.

Усі 100% жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, були громадянами України. У шлюбі перебували лише 8,2% потерпілих від даного злочину. 24,5% жертв розглядуваного діяння – діти.

Інформацію про освітній рівень потерпілих вдалося отримати лише стосовно 18 осіб. Серед них 38,9% осіб мали неповну середню освіту, 44,4% – повну загальну середню, 16,7% – середню спеціальну.

Усі 100% жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття

жебракством, ніде не працювали. Якщо уразливий стан жертв сексуальної і трудової експлуатації зумовлений передовсім їхнім скрутним матеріальним становищем, то уразливий стан жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жebraкством, часто пов'язаний зі специфічними факторами, зокрема з наявністю у особи інвалідності чи певної хвороби. Так, 28,6% потерпілих від даного злочину мали інвалідність. Найбільше серед них осіб, у яких були ампутовані кінцівки. Такі особи, вочевидь, становлять особливий інтерес для торговців людьми, оскільки здатні викликати найбільші співчуття у перехожих, а отже, можуть одержати від них найбільше коштів. Інші фізичні вади, що їх мали жертви розглядуваного злочину, – сліпота, глухота, синдром Марфана тощо. Один із потерпілих від цього посягання хворів на олігофренію в стадії імбецильності. Зауважимо, що окремі з жертв торгівлі людьми, вчиненої із зазначеною вище метою, раніше добровільно займалися жebraкством. Цей фактор також відіграв певну роль у віктимізації таких осіб.

Особливу групу потерпілих від аналізованого злочину складають діти. Частина із них, як зазначалося вище, були продані матерями особам, котрі декларували мету примусового втягнення їх у зайняття жebraкством. В інших випадках матері були завербовані для примусового жebraкування разом із своїми дітьми. Так, Чуднівський районний суд Житомирської області встановив, що група циганів, вербуючи мешканок цієї області для начебто роботи в Польщі, наполегливо переконувала їх взяти із собою малолітніх дітей під тим приводом, що з дітьми простіше буде перетнути державний кордон, а також запевняла, що за наявності з ними дітей поляки здаватимуть більше гуманітарної допомоги, а отже, їм вдасться більше заробити [4]. Діти, таким чином, – перспективний «товар» з точки зору отримання доходу від примусового їх втягнення у зайняття жebraкством.

Необхідно також зазначити, що уразливий стан майже половини жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жebraкством, був зумовлений винятково їхнім скрутним матеріальним становищем, збігом тяжких особистих або сімейних обставин.

Одна із жінок, котра зважилась на роботу в Російській Федерації, і яку там змусили займатись жebraкством, перебувала на шостому тижні вагітності і через стрес, пов'язаний із примусом до жebraкування, втратила дитину [4].

Серед жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жebraкством, 38,8% були мешканцями міст, 2% – селищ міського типу, 47% – сіл, 12,2% не мали визначеного місця проживання.

Переважає більшість (79,6%) таких осіб раніше не були знайомі з особами, які вчинили стосов-

но них розглядуваний злочин. Раніше знайомими з ними були 20,4% жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жebraкством. Здебільшого йдеться про осіб, які один з одним перебувають у родинних відносинах (переважно це матері та їхні діти). Так, наприклад, Мукачівський міськрайонний суд Закарпатської області встановив, що раніше судима жінка за 2,5 тисячі доларів США продала свою звідну сестру і її малолітнього сина для подальшої їх експлуатації у формі примусового втягнення у зайняття жebraкством [7].

Вербування жертв торгівлі людьми з метою примусового втягнення у зайняття жebraкством найчастіше здійснюється на вулицях населених пунктів в ході безпосереднього спілкування між вербувальником та майбутньою жертвою. Використовуючи уразливий стан особи, вербувальники повідомляють їй неправдиві відомості, що стосуються вигідних умов праці, проживання, харчування тощо. Одним особам обіцяли роботу (зокрема, пропонували працювати продавцями, офіціантками, доглядальницями за людьми похилого віку чи інвалідами, збирачами гуманітарної допомоги для хворих людей, розповсюджувачами листівок тощо). Іншим – прямо пропонували займатись жebraкством, на що потерпілі добровільно погоджувались, однак були введені в оману стосовно інших обставин (оплати праці, можливості у будь-який момент повернутися додому чи відмовитися від подальшого жebraкування тощо). Жертви часто не ставляться до зроблених їм пропозицій критично. Приміром, в одному випадку жінка погодилась на роботу в Російській Федерації, хоча їй навіть не уточнили в чому саме ця робота полягатиме [8]. В іншому випадку жінку не здивувало те, що в останній момент, вже біля пункту перетину державного кордону, їй повідомили, що працювати офіціанткою доведеться не в Харкові, як спершу запевняли, а на території Росії [6].

Найчастіше жертв, які перебувають у скрутному матеріальному становищі, довго вмовляти не доводиться. Більше того, будучи переконаними у вигідності пропозиції, останні іноді пропонують приєднатися до них своїм друзям та знайомим. Так, наприклад, потерпіла О., завербована Н., яку знала протягом кількох років і не мала підстав їй не довіряти, запропонувала своїй подрузі М., котра також перебувала у скрутному матеріальному становищі, поїхати до Росії, де торгувати на ринку, на що та погодилась. Після того, як жінки прибули до російського Белгорода, Н. заявила, що ніякими продавцями вони не будуть, а займатимуться жebraкством [8].

Торгівля людьми з метою примусового втягнення у зайняття жebraкством зазвичай передбачає переміщення жертви (в межах території України або ж за її межі). Переміщення відбувається, як

правило, автомобільним чи залізничним транспортом. Обманутих жертв нерідко супроводжує вербувальник або інша особа, в інших випадках жертви прибувають до місця призначення самостійно, де їх зустрічає особа, що діє у співучасті з вербувальником. Про факт обману жертви зазвичай дізнаються тоді, коли їм прямо повідомляють, що займатися доведеться жебрацтвом, забирають паспорти, пояснюють правила «роботи» тощо. Трапляється також, що вже на етапі переміщення до потерпілих застосовують насильство, аби подолати опір та змусити їх до покори. Так, наприклад, інвалід, якому вербувальники пообіцяли високооплачувану роботу з виготовлення електроприладів у Києві, зрозумівши, що його привезли не до столиці, а до контрольно-пропускного пункту на кордоні з Росією, спробував залишити салон автомобіля, відчинивши задні дверцята. З метою завадити втечі чоловіка один із співучасників заподіяв йому кілька ударів по голові, від чого потерпілий втратив свідомість. Подолавши опір, співучасники перемістили його через державний кордон України з Росією. Коли чоловік прийшов до тями, йому пригрозили ножом з метою примусити виконувати всі їхні вказівки. Інваліда змусили займатися жебрацтвом на вулицях Москви, віддаючи всі зароблені гроші [4].

Після прибуття до місця експлуатації у жертв, як правило, забирають документи, що засвідчують їхню особу. Робиться це здебільшого під приводом того, що документи вони можуть загубити, що наразі вони їм не знадобляться тощо. Фактор відсутності паспорта, поряд з відсутністю грошей, перебуванням на території чужої країни, наявністю фізичних вад, постійним контролем з боку експлуататорів, є одним з основних, що стоять на заваді повернення додому. Зауважимо також, що в ряді випадків злочинці втягнули жертву в боргову кабалу: особа умисно ставилась у становище, коли вона, ставши боржником, змушена була жебракувати задля повернення боргу. Найчастіше такий борг був пов'язаний з коштами, витраченими на перевезення потерпілих до місця експлуатації.

Більшість жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, експлуатували за кордоном: 47% – на території Російської Федерації, ще 16,3% – на території Республіки Польща. На території України жебрацтвом змушені були займатися лише 12,2% жертв. Решта завербованих з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом не встигли приступити до «справи», оскільки були звільнені працівниками правоохоронних органів або ж їм було відмовлено у перетині державного кордону (зокрема, у зв'язку з неналежним оформленням документів).

Аналіз емпіричної бази засвідчує, що жертви вимушені були жебракувати у Москві, Белгороді, Курську (Російська Федерація), Лодзі (Республіка

Польща), Києві, Миколаєві, на території Вінницької, Івано-Франківської та Одеської областей (Україна). Окремих осіб експлуатували почергово на території різних держав.

Жертви торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, вимушені були жебракувати в громадських місцях: біля вокзалів, станцій метро, підземних переходів, в електричках тощо.

Як відзначалося, наявність у жертви розглядуваного злочину інвалідності є її «перевагою», яка гарантує стабільне отримання нею милостині. Однак відсутність виражених фізичних вад не свідчить про «професійну непридатність» завербованої особи. Вивчення емпіричної бази засвідчує, що в хід ідуть різноманітні засоби: імітація інвалідності (наприклад, шляхом стягування рук спеціальним обручем), демонстрація фальшивих довідок про хворобу, видавання себе за монахинь тощо. Окремі з потерпілих мали завдання привозити інвалідів до місця жебракування, забирати у них милостиню й відвозити їх назад.

Проживали жертви цього злочину здебільшого у спеціально орендованих квартирах, у ряді випадків – в домоволодінні експлуататорів, ще в низці випадків відповідна інформація була відсутньою в матеріалах кримінальних проваджень.

За день жебракування жертви розглядуваного злочину збирали від кількох сотень гривень до кількох сотень доларів. В абсолютній більшості випадків всі зароблені кошти експлуататори забирали собі, купуючи для потерпілих лише продукти харчування. В окремих випадках частину милостині жертвам залишали і вони мали змогу витратити гроші на елементарні потреби.

Аналіз емпіричної бази засвідчив, що до потерпілих від розглядуваного посягання експлуататори нерідко застосовують фізичне насильство, караючи їх за недостатню кількість зібраної милостині чи інші провини (наприклад, за те, що відмовились жебракувати чи посміли витратити частину зароблених коштів на власні потреби). Поширеним також є психічне насильство як засіб примушування до жебракування.

Жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, експлуатували протягом різного часу: від 3 до 7 днів – 4,1%, від 7 днів до 1 місяця – 2%, від 1 до 3 місяців – 20,4%, від 3 до 6 місяців – 14,3%, від 6 до 12 місяців – 6,1%, понад 1 рік – 10,2%. Максимальний строк експлуатації становив 6 років [5]. В решті випадків жертви не встигли приступити до жебракування або ж відповідна інформація у матеріалах проваджень була відсутня.

У більшості матеріалів кримінальних проваджень відсутні дані, що стосувалися б обставин звільнення жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом.

У решті випадків жертв експлуатації звільнили працівники правоохоронних органів або ж вони, скориставшись нагодою, зуміли втекти. Так, наприклад, інвалід-афганець О. у місці, де він займався жебрацтвом, зустрів свого однополчанина, завдяки якому зумів втекти від циганів, котрі його експлуатували, і повернувся з Москви в Україну [9].

Підсумовуючи викладене, підкреслимо, що торгівля людьми, вчинена з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, характеризується певними особливостями порівняно із торгівлею людьми, вчиненою з метою сексуальної чи трудової експлуатації. Врахування викладених особливостей є необхідною передумовою для розроблення ефективних заходів запобігання таким злочинам.

Література

1. Архів Знам'янського міськрайонного суду Кіровоградської обл. за 2011 рік. Справа № 1-50/11.
2. Архів Вінницького міського суду Вінницької обл. за 2019 рік. Справа № 140/2116/17.
3. Набруско М.С. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі розслідування торгівлі людьми / за загал. ред. проф. М.А. Погорецького. Київ: Алерта, 2016. 204 с.
4. Архів Чуднівського районного суду Житомирської обл. за 2013 рік. Справа № 625/1747/2012.
5. Архів Снятинського районного суду Івано-Франківської обл. за 2012 рік. Справа № 914/1972/2012.
6. Архів Немирівського районного суду Вінницької обл. за 2014 рік. Справа № 140/1258/14-к.
7. Архів Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської обл. за 2018 рік. Справа № 303/5913/18.
8. Архів Заводського районного суду м. Дніпро-дзержинська Дніпропетровської обл. за 2011 рік. Справа № 1-281/11.
9. Архів Хмільницького міськрайонного суду Вінницької обл. за 2015 рік. Справа № 1-12/11.

Анотація

Андрушко А. В. Кримінологічна характеристика торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення в зайняття жебрацтвом. – Стаття.

У статті на підставі аналізу доступної емпіричної бази розроблено кримінологічну характеристику торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом.

Встановлено, що примусове втягнення у зайняття жебрацтвом – третя за поширеністю (після сексуальної і трудової) форма експлуатації людини серед тих, на які законодавець вказує у ч. 1 примітки до ст. 149 КК України. При цьому підкреслюється, що кількісна різниця між зафіксованими фактами експлуатації у формі примусової праці та у формі примусового втягнення у зайняття жебрацтвом є мінімальною: 20 і 19 виявлених випадків відповідно.

На підставі вивчення матеріалів 19 кримінальних проваджень розглянуто особливості особи злочинця, що вчиняє торгівлю людьми з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом. Всього автором узагальнено дані, що стосуються 25 засуджених за вказане посягання. Розроблено кримінологічний портрет особи злочинця, який вчиняє торгівлю людьми з вказаною метою: це раніше не судимий чоловік,

громадянин України, ромської національності, у віці 30–39 років, з низьким рівнем освіти, що ніде не працює, перебуває в офіційних чи фактичних шлюбних відносинах, якому притаманні такі негативні риси, як прагнення до наживи й забезпечення власного благополуччя будь-якою ціною, егоцентризм, цинізм, емоційна холодність, нездатність співпереживати, а також підприємливість, енергійність, цілеспрямованість, організаторські здібності, вміння переконувати інших.

Проаналізовано також особливості жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, задля чого узагальнено дані, що стосуються 49 потерпілих від вказаного посягання.

Встановлено, що якщо уразливий стан жертв сексуальної і трудової експлуатації зумовлений передовсім їхнім скрутним матеріальним становищем, то уразливий стан жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, часто пов'язаний зі специфічними факторами, зокрема з наявністю у особи інвалідності чи певної хвороби. Особливу групу потерпілих від аналізованого злочину складають діти.

Зроблено висновок про те, що торгівля людьми, вчинена з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, характеризується певними особливостями порівняно з торгівлею людьми, вчиненою з метою сексуальної чи трудової експлуатації. Врахування цих особливостей є необхідною передумовою для розроблення ефективних заходів запобігання таким злочинам.

Ключові слова: злочини проти волі, честі та гідності особи, торгівля людьми, експлуатація, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом.

Summary

Andrushko A. V. Criminological characteristics of trafficking in persons with the purpose of forced involvement in begging. – Article.

The article on the basis of the analysis of available empirical data suggests criminological characteristics of trafficking in persons with the purpose of forced involvement in begging.

It is established that forced involvement in begging is the third most prevalent (after sexual and labor) form of human exploitation among those at which the legislator points in Part 1 of the note to Art. 149 of the Criminal Code of Ukraine. It is emphasized that the quantitative difference between the recorded facts of exploitation in the form of forced labor and in the form of forced involvement in begging is minimal: 20 and 19 cases, respectively.

On the basis of the study of the materials of 19 criminal proceedings the features of the person of the offender committing trafficking for the purpose of forced involvement in begging were considered. In total, the author summarized the data concerning 25 convicts for this offense. A criminological portrait of a person who commits trafficking in persons for the stated purpose has been developed: this is not a previously convicted man, citizen of Ukraine, member of Roma community, aged 30-39 years, with a low level of education, who does not work anywhere, is in an official or factual marriage relationship, who are characterized by such negative traits as the desire to live and ensure their own well-being at all costs, self-centeredness, cynicism, emotional coldness, inability to empathize, as well as resourcefulness, energetic attitude, purposefulness, organizational skills and ability to persuade others.

The peculiarities of victims of trafficking committed for the purpose of forced involvement in begging were also analyzed: for this purpose, the data concerning 49 victims of the said assault were summarized.

It has been established that if the vulnerable status of

victims of sexual and labor exploitation is predominantly due to their difficult financial situation, the vulnerable status of victims of trafficking committed for the purpose of forced involvement in begging is often associated with specific factors, such as a particular disability or disease. A special group of victims of the analyzed crime is children.

It is concluded that trafficking in persons for the purpose of forced involvement in begging is

characterized by distinctive features compared to trafficking in persons for the purpose of sexual or labor exploitation. Consideration of these characteristics is a prerequisite for developing effective crime prevention measures.

Key words: crimes against liberty, honor and dignity of a person, trafficking in persons, exploitation, forced involvement in begging.